

MUSİKİ VE DÜNYA ARAYIŞIMIZ

İ. Noyan Özatık

■ Zaman zaman yapılan uzun yürüyüşler insanın kendiyile baş başa kalma arzusuna cevap verir. Adımlarınızın birbiriyle uyumlu hareketi, bir süre sonra kendiliğinden bir hâle dönüşür. Böylece kendinizle konuşmanıza, önünüzdeki günleri planlamanıza, ya da sadece tatlı hayaller kurmanıza izin veren bir zaman yaratmış olursunuz. Ancak adımlarınız arasındaki sıklık herhangi bir şekilde bozulur, tökezler, uyumunu yitirirse, düşünemezsiniz, hissedemezsiniz, tasarlayamazsınız. Bu hareketler arasındaki düzenli ritim, verimli bir yürüyüşün ön koşuludur.

Ben yürüyüşlerimi çoğu zaman musikiyle taçlandırırım. Bir şarkı veya saz eseriyle yaşadığım bütünleşme beni zamanın ve mekânın dışına taşıdıkça, özümde olanla daha fazla kaynaştığımı hissedirim. Bunun sonucunda yaratıcılık için kendime daha çok fırsat tanıdığımı düşünürüm. Önce adımlarıma odaklanırım ve onların uyum içinde birbirini nasıl takip ettiğine bakarım. Ortaya çıkan ritmik hareket, beni türlü diyalara götürecek nağmeler için gerekli bütün zemini hazırlamıştır.

Ritim dediğimiz şey malum, bir darbın ötekiyle ilişkisinden ortaya çıkar. Güçlü ve zayıf vuruşlar arasındaki zamansal döngü, bize musikimizdeki usulleri yani bütün formların iskeletini sunar. Bunun üzerine makamları bina ederiz. Makam bize doğa içerisinde dağınık, kargaşa içerisinde bulunan sesler arasında nasıl bir ilişki kurabileceğimizi anlatır. İki ses arasındaki bağın mülayim yani uyumlu mu yoksa mütenafir yani nefret uyandıran nitelikler mi taşıdığını, bu seslerin ne türden diziler oluşturabileceğini, nasıl bir seyir izleyeceğini, nasıl karar verip sonlanacağını bize hep makamlar anlatır.

Bütüncül bir dünya kavrayışımızın temelinde, ilişki kurmanın bulunduğunu düşünürüm. Dünyadaki serüveni bir kayıp hikâyesiyle

başlayan insan, sanki her zaman bu eksikliği tamamlamak arzusunda olmuştur. En küçük zerrelere bile aralarında bir cazibeyle hareket ederler, onların etki ve tepkilerinden nesneler âlemi ortaya çıkar. Bir üst kademede canlılar arasında güçlü ve zayıf olan arasında yemek veya yem olmak gibi bir tüketim ilişkisi sürer gider. İlişkilere insanlar düzeyinde bakınca nesnelerin ve canlıların kendi aralarında ve birbirleriyle ilişkilerini tahlil eden, düzenlilikleri ortaya çıkaran, böylelikle tabiatın meydan okumalarına karşı koyarak hayatiniyetini sürdüren insanın, tasarımlar âlemi görülür.

Bu fizik dünyaların ötesinde bir âlem daha vardır ki, artık nesnelerin neyi temsil ettikleri ne olduklarından daha fazla önem kazanır. Bu yolla sembol değeri kazanırlar ve araçlaşan bedenleriyle bizi üst bir anlatıya taşırlar. Bu da filozofların ve sanatçıların âlemidir. Sanatçı kendi hakikatiyle yüzleşip onu ortaya çıkardığında, bulduğu her neyse, o büyük keşfin heyecanını paylaşmak ister. Bunun için vereceği mesajı çeşitli formlara büründürerek dışa vurur. Bu anlatış müzikle olur, şiirle olur, nesirle, resimle, heykelle, ebruyla, fotoğrafla ve sanatın daha birçok başka dalıyla olur. Sanatlar bir düşünce etrafında hangi malzemeyi yeni bir biçime sokarsa soksun, mutlaka unsurlara düzen verici bir araca ihtiyaç duyarlar. Bu, o eserin unsurları arasındaki ilişkilerin kurallarını belirleyen kompozisyonudur.

Ney dersi verdiğim dönemlerde, genç bir neyzen adayı ziyaretime gelmişti. Sesinin kendisini büyülediğini belirttiği bu sazı öğrenmek istediğini söyledi. Öncelikle dersimizi dinlemesini ve dersimizin onun isteklerini karşılayıp karşılamadığını görmesini teklif ettim. Sonuna kadar sabırla takip etti. Nihayetinde dersi nasıl bulduğunu sorduğumda, düş kırıklığı kaynaklı hafif bir öfkeyle bizim bu derslerde nota öğrettiğimizi, bunun sanatta özgürleşmeyi engelleyeceğini anlatmaya başladı. Cevaben, sadece nota değil aynı zamanda usul ve makam bilgisi de anlattığımızı ifade ettim. Özgürleşme tabii ki her sanatın arzusudur ancak yürümenin kurallarını bilmeden hareket etmek çoğu zaman istenmeyen kazalarla neticelenir. Sanatlardaki kurallar, ilhamın önündeki barajlar gibidir. Akarsuları ıslah etmez, düzenlemezsensiz ya kurak günlerde susuz kalırsınız yahut tarlanızı sel basar, taban suyu yükselir, toprağınız tuzlanır.

Neyzenlerin kutbu saydığımız Niyazi Sayın sadece üfleyişiyle değil aynı zamanda hatıraları ve medeniyetimize dair tespitleriyle de yetişen müzisyenlere örnek olmuştur. Konya'da bir akşam görüşmek kısmet olmuştu. *Mesnevi*'de geçen bir beyit hakkında görüşünü sorduğumda, bana aynı anda Farsça karşılığını söylemişti. Bu durum vereceği cevabı anlamak için bile daha üst bir bilgi kategorisine aşına olmam gerektiğini düşündürmüştü bana. Anlaşılan onun musikideki kudreti sadece makam bilgisi ve sazını iyi çalıyor olmasından kaynaklanmıyordu. O büyük bir müzisyendi çünkü musikiyi notalardan ibaret bir üfleyiş olarak görmüyor, sırtını kocaman bir edebiyat mirasına dayıyordu.

Aynı hissi hocam Arif Biçer'in yanında da yaşadığım çok zaman olmuştu. TRT Ankara Radyosunda ney üflemeye başlayışımın belki üçüncü yılıydı. Hocam İzmir'e taşınmıştı ve uzun süre sonra, İstanbul'da Neyzen Osman Erkahveci'nin evinde bir araya gelmiştik. Radyo ve televizyon yayınlarında sürekli görev almamın sonucu olarak neyzen sıfatıyla tanınmaya başladığım, yirmili yaşların heyecanı ile öz güvenimin yükseldiği zamanlar... Sohbetler edilip sıra meşke gelince, çalıştığım zorlu bir eseri, nasıl yorumlayacağını merak ederek, hocamla birlikte geçmek istedim.

Hocam birçok sohbetinde, musikimizin perde musikisi olduğunu anlatırdı. O bir eseri, nağmelerin akışından çok, güçlü perdelerin birbirleriyle ve zayıf seslerle ilişkisine göre yorumlardı. Bunun ötesinde icrası, öğrencilerine niçin sadece ney sazını değil, aynı zamanda kudüm ve bendir çalmayı da öğrettiğini gösterirdi. Usulün güçlü vuruşları onun perdelerini de güçlendirir, zayıf darpaları notaları yumuşakçasına söndürürdü. Büyük ve küçük musiki cümlelerini bu usul ilişkisi içerisinde kurardı. Onun parmaklarında musiki canlı ve dinamik bir kimlik kazanırdı. "Ferahnâk Peşrev" ve "Saz Semaisi"ni üç ney birlikte üfledik ama o başlangıçtaki öz güvenimin yerinde sadece hayret ve tazelenen bir hayranlık kalmıştı.

Hocamdan, büyük saygıyla andığı Niyazi Ağabey'i hakkında birçok anı dinlemiştim. Niyazi Sayın, Halil Dikmen'in talebesiydi. Halil Dikmen, fotoğraflarında elinde genellikle şah akordunda kocaman bir neyle görülürdü. Eskiler tınısından ötürü küçük neylere pek yanaşmazlar, tiz sesleri dini musikide yakışsız bulurlardı. Hatta dergâh tavrında, hafızların dahi *Aşr-ı Şerif* okurken bağırmaktan, çok tiz seslere çıkmaktan edeben uzak durdukları söylenirdi. Sesini Hazreti Peygamberin sesinden daha fazla yükseltmemek ilkesi, kıraatlerine zarif bir edep yüklemişti. Halil Dikmen sadece bir musikişinas değildi. Ankara'daki Resim Heykel Müzesini gezdiğimde gördüğüm resimlerine hayran kaldığım ve gururlandığım bir ressamdı aynı zamanda. İşte o Halil Dikmen, fırçasını eline alır, talebesini yanına oturturmuş. Dermiş ki: "Bak Niyazi, bu renk ve öteki nasıl birbirine yaklaşıyorsa, şu nağme de diğeriyle benzer bir ilişki içindedir."

Musikinin önemli isimlerinin fotoğraflarının görülebileceği bir sergi gezmiştim. Fotoğrafların birçoğunu Selami Bertuğ çekmişti. Türk filmlerinde ne zaman bir sevilenin kaybı yaşansa Selami Bey'in nağmeleriyle defnedilir, tek kanallı televizyondaki iftar saatlerinde yine onun sesleriyle oruç açılırdı. Yetmiş küsur yaşında kendisini tanıdığımda, Konya'ya Neyzen Mahmut Bilki'yle birlikte gelmişti. O yaşında son derece bakımlı, kıyafeti ütülü, konuşmasıyla saygınlık uyandıran bir büyüğümüzdü.

Müzik nasıl ki perdeler, makamlar, usuller arasında ilişki kuruyorsa, aynı hususiyetler şiirde de vardı. Şairler de sesleri, heceleri, sözcükleri hamurmuşçasına yoğurarak, bizlere ruhumuzun gıdalarını sunuyorlardı. Hatta bizim usul-

lerimiz misali onlar da, uzun ve kısa hecelerin düzenini tesis ettikleri vezinlerle yazıyorlardı. Bu iki düzen hakkında çalışmalar nihayetinde birbirleriyle kurdukları ilişkiyi inceleyecek düzeylere ulaştı. Musikimizin birkaç yüz akından birisi olan Cinuçen Tanrıkorur tarafından yapılan tespitlere göre, aruz ve vezinleri ve musiki usulleri arasında doğrudan bir ilişki bulunuyordu. Tahmin edeceğimiz üzere musikişinasların en fazla yakınlık besledikleri sanatların başında şiir geliyordu.

Musikimizin büyük üstatlarının muhabbetlerinde sıkça bulundum. O münevver kişilerin sohbetlerinde sadece musikimizin meseleleri, makamlar ve eserler hakkında değerlendirmeleri değil, edebî bahisler de olurdu. Duygularını, övgülerini, yergilerini içeren mesajlarını sadece üstatların tarihe mal olmuş hatıralarıyla, fıkralarla değil, şiirlerle de verirlerdi. Gün gelir, sandalyeler çekilir, halka olunur, Neyzen Ümit Gürelman, Neyzenbaşı Doğan Ergin'e, "Bir hâdisse var cân ile cânan arasında/Kaldım yine bir âteş-i hicrân arasında." şarkısına nazire yazdığını, "Bir hadise yok cân ile cânân arasında/Tüm hâdisse ihvân arasında." şekline çevirdiğini söyler, birlikte gülerlerdi. Onlara özenerek bazı beyitleri ezberler, ben de şiir yazmaya gayret ederdim. Bir gün konser öncesi, sevgili arkadaşım Ümit Coşkun'a yazdığım bir şiiri okuyordum. Duyamayacağını tahmin ettiğim bir mesafede bulunan ve bizimle hiç ilgilenmiyor görünen Doğan Ergin bize seslendi; "Aruz bu." dedi, yanına çağırıp dinlemek istedi, gayretlendirdi.

Doğan Ergin, hele bir gencin öyle teklifsiz konuşabileceği birisi değildi. TRT İstanbul Radyosu Türk Tasavvuf Müziği Korosu şefiydi. Sema törenlerinin musiki kısmını uzunca süredir neyzenbaşı sıfatıyla yönetiyordu. Ters ve nezaket-siz bir adam olduğundan değil, sadece heybetinden ötürü çekinirdik. Çok özel günlerde baştaksim yapar, genellikle taksimleri başka neyzenlere ikram ederdi. Taksim yaptığı günlerde de o zarif kişiliği sazına yansır, bir kelebeğin süzülmesi gibi, bir suyun akışı misali bütün yumuşaklığıyla benliğimizi kuşatırdı. Onu hiçbir zaman görkemine yakışmayacak bir konuşmanın, şakalaşmanın içerisinde göremezdiniz. Bir gün Selman Tüzün Dede'nin ve Celâleddin Bakır Çelebinin teşvikleriyle yol kardeşi Andaç Arbaş'ın başkanlığında Mevlana Kültür ve Sanat Vakfını kurdu ve Mevlevilik kültürüne bu çatı altında hizmet ettiler. O da müziğe en yakın sanat olarak şiiri bulmuştu ve sanattaki yönelimleri hakkında şu mısraları ardında bırakmıştı:

*Bir gonca-i Mevlâna deyip, nâya kapıldık
Mecnûn olarak böylece sahrâya kapıldık
Âlemdeki gamlarla harâbâta düşerken
Bir nûr-ı mücessem gibi feyâda kapıldık
İhvân olup âyin-i ilâhiye dalınca
Efsunlu semâlardaki deryaya kapıldık
Ummâna dalıp gonca-i billûru ararken
Ruyâdaki pinhân-ı hüveydaya kapıldık*

*Haşmetli ufuklardaki mehtâbı görünce
Bir şâir-i Ergin ile Mevlâya kapıldık.*

Musikiye başladığım 1989 yılından günümüze 33 sene geçmiş. Bu süre zarfında ortak ilgilerimiz birçok üstatla zaman geçirmeme imkân vermiş. Onlar bu sanata yönelirken bir meslek değil, bir yaşam biçimi seçmişlerdi. Bir medeniyetin bütün değerlerinin ellerine, dillerine ve gönüllerine, kendilerine emanet edildiğini biliyorlardı. Yeni bir kültür savaşının başladığının farkındalardı. Aslında bizim kapımızı zorlayan dalga, bizi daha fazla Batılı yapmak gayretinde değildi. Kültür endüstrisinin bütün imkânları ulus bağları zayıflamış, kimliksiz, kişiliksiz hatta vatansız, toplumsal bağları aşınmış nesiller yetiştirmek için seferber edilmişti. Dolayısıyla musiki onlar için bir kimlik meselesiydi, varoluş mücadelesiydi.

Bunca emek neticesinde şunu anladım ki musikinin ancak küçük bir kısmı sazını icra etmekte. Yani, musiki, musiki değildi... Musiki birlikte çay içmekti. Musiki birlikte yürüyüş yapmaktı. Musiki geçmiştekileri anmaktı. Musiki edepti. Musiki sohbet etmekte. Musiki aynı zamanda da müzik yapmaktı. Musiki güzel Türkçeydi. Musiki bu medeniyeti “bizim medeniyetimiz” kabul edip bütün bileşenleriyle benimsemekti. Ve musiki bir kimliği giyinmekti, bir emaneti üstüne almak, o yolda emek vermek, evvel gidenlerin sözlerini yaşatmak ve diri tutmaktı.

Dostlardan biri zamanın ötesinden gülümsüyor. Söyleyecekleri, bu yazıya sığmayacak kadar geniş. Şimdilik şu sözleriyle sözümüzü bağlayalım:

“Diyor ya, bir denizi bir testiye döksen ne kadar alır? Bir günlük nasibi kadar ancak... O hâlde ne yapacağız? Testiyi büyüteceğiz, testiyi...”

Sağ ayağımızı atıyoruz, sol ayağımız onu takip ediyor. Bir kudümün düm ve tek darpları gibi... Bir müzisyen dostu görüyorum, “Belki birlikte yürür, birkaç güzel şarkı söyleriz.” diyor. Biraz geliyor ama yürümekten haz etmiyor. O hızlı, pahalı otomobilleri seviyor. “Şu araba beni anlatıyor.” diyor. Gençler görüyorum kenarda, sanal gerçeklik gözlüklerini takmışlar. Onlar şimdilik kendilerini tükettikleri üzerinden gerçekleştirmek derdindeler. O tüketim ki insanı bütün hususiyetlerinden soyup, markaların imajlarıyla yeniden öyle bir inşa ediyor ki bu adımların farkında bile varmıyorlar.

Sen ey sevgili dost, senden başka,

Senden başka...